

Лисодєд О.В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, старший науковий співробітник сектора дослідження проблем кримінально-виконавчого законодавства Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

НОВЕЛИ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО АДАПТАЦІЇ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Закріплення основ правового статусу засуджених в окремій главі у КВК України було досить прогресивним моментом у порівнянні з ВТК України, але все рівно не вирішило усіх питань належного забезпечення прав засуджених, особливо засуджених до позбавлення волі, які реально відбували даний вид кримінального покарання в установах виконання покарань. Певні положення КВК України щодо правового статусу цієї категорії засуджених були прописані не досить чітко, стосовно окремих був відсутній належний механізм їх реалізації, частина не узгоджувалась з Конституцією України чи не відповідадала міжнародним стандартам поводження із засудженими.

У зв'язку з цим, зміни до КВК України, які частково удосконалили правовий статус засуджених до позбавлення волі, вносились: у 2005 р. – Законом України від 1 грудня 2005 р. № 3166-IV «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення права засуджених і осіб, які тримаються під вартою, на листування з питань, пов'язаних з порушенням прав людини»; у 2006 р. – Законом України від 16 березня 2006 р. № 3559-IV «Про внесення зміни до Кримінально-виконавчого кодексу України»; у 2010 р. – законами України від 21 січня 2010 р. № 1828-VI «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо забезпечення прав засуджених осіб в установах виконання покарань» та № 1829-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих

актів України щодо забезпечення права на листування осіб, які тримаються під вартою, та засуджених осіб»; у 2013 р. – Законом України від 5 вересня 2013 р. № 435-VII «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо порядку та умов відбування покарання»; у 2014 р. – Законом України від 8 квітня 2014 р. № 1186-VII «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів», новели якого зводяться до наступного:

1) частково вирішено протиріччя між правом громадян на працю (ст. 43 Конституції України), правом засуджених до позбавлення волі брати участь у трудовій діяльності (ч. 1 ст. 107 КВК України) та їх обов'язком працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії (ч. 1 ст. 118 КВК України), на користь першого. У ч. 1 ст. 118 КВК України слова «повинні працювати» замінено словами «мають право працювати»; а частина доповнена абзацом третім наступного змісту: «Праця засуджених регламентується Кодексом законів про працю України». А згідно нової редакції абз. 1 ч. 2 ст. 120 КВК України засудженим, які працюють на виробництві, на особовий рахунок вже повинно зараховуватися незалежно від усіх відрахувань не менш як двадцять п'ять відсотків нарахованого їм місячного заробітку;

2) у новій редакції викладена стаття 122 «Пенсійне забезпечення засуджених до позбавлення волі», в якій більш детально прописаний механізм отримання засудженими пенсій. Зокрема в частині першій цієї статті встановлюється, що засуджені мають право на загальних підставах на державне пенсійне забезпечення за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника та в інших випадках, передбачених законом. Пенсії засудженим за наявності відповідного права мають призначатися органами Пенсійного фонду України за місцем відбування покарання. В частині п'ятій вказується, що адміністрація установи зобов'язана сприяти засудженим у своєчасному оформленні документів на отримання пенсії або оформленні компенсації заподіяної шкоди відповідно до законодавства України;

3) за новою редакцією ч. 5 ст. 116 КВК України засуджений має право звертатися за консультацією і лікуванням до закладів охорони здоров'я, що мають ліцензію Міністерства охорони здоров'я України і які надають платні медичні послуги та не віднесені до відання центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань. Оплата таких послуг і

придбання необхідних ліків можливе як самим засудженим, так і його рідними та близькими за рахунок власних коштів. Консультування та амбулаторне лікування в таких випадках здійснюються в медичних частинах колоній за місцем відбування покарання під наглядом персоналу медичної частини. У разі ж необхідності лікування в стаціонарних умовах засуджений має право отримувати медичну допомогу і лікування, в тому числі платні медичні послуги за рахунок особистих грошових коштів чи коштів рідних та близьких, у вищезазначених закладах охорони здоров'я. Підставою для надання такої медичної допомоги є угода про надання медичних послуг, укладена між закладом охорони здоров'я та рідними чи близькими, або захисником засудженого, його законним представником. У зв'язку з цим, до підстав, за яких засудженим надаються короточасні виїзди за межі виправних і виховних колоній (ч. 1 ст. 111 КВК України), додана ще одна – одержання медичної допомоги, якщо така допомога не може бути надана на території відповідного місця позбавлення волі;

4) відповідно до нової редакції ч. 3 ст. 116 КВК України забороняється примусове годування засудженого, який заявив про відмову від прийняття їжі та за висновками комісії лікарів не має психічного захворювання та усвідомлює наслідки своїх дій. Примусове годування може бути здійснене лише в тих випадках, коли, на думку лікаря, внаслідок відмови від прийняття їжі стан засудженого значно погіршується. При цьому порядок примусового годування не повинен порушувати стандарти, визначені практикою Європейського суду з прав людини;

5) змінена у сторону збільшення кількість побачень, яку можуть отримувати засуджені. За новою редакцією ч. 4 ст. 110 КВК України засудженим, що знаходяться в дільниці посиленого контролю, надається одне короткострокове побачення на місяць і одне тривале побачення на три місяці; засудженим, що знаходяться в дільниці ресоціалізації, надається одне короткострокове побачення на місяць і одне тривале побачення на два місяці; засудженим, що перебувають в дільниці соціальної адаптації та соціальної реабілітації, надаються короткострокові побачення без обмежень та тривале побачення щомісяця. Засуджені до довічного позбавлення волі за новою редакцією абз. 3 ч. 5 ст. 151 КВК України мають право одержувати короткострокове побачення вже один раз на місяць та один раз на три місяці тривале побачення з близькими родичами (подружжя, батьки, діти, всиновлювачі, всиновлені, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки).

Тривалі побачення можуть надаватися і також подружжю, яке проживало однією сім'єю, але не перебувало у шлюбі, за умови, що в них є спільні неповнолітні діти. Дозволені також побачення з адвокатом або іншим фахівцем у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, засудженим, на яких накладено дисциплінарне стягнення і які тримаються в дисциплінарному ізоляторі, карцері, приміщенні камерного типу або одиночній камері (абз. 1 ч. 11 ст. 134 КВК України). Частина 3 ст. 110 КВК України доповнено новими положеннями про те, що засудженому забезпечується можливість спілкування з адвокатом та іншим фахівцем у галузі права в приміщенні без суцільного розмежовуючого захисного скла за їхньою згодою, а право на одержання правової допомоги поширюється також і на засуджених, що перебувають на лікуванні в стаціонарних закладах охорони здоров'я;

6) новелою цього Закону, яка визвала значний резонанс, є викладення у новій редакції ч. 5 ст. 110 КВК України, згідно з якою засудженим надається, в тому числі й під час перебування в стаціонарних закладах охорони здоров'я, право на телефонні розмови (у тому числі у мережах рухомого (мобільного) зв'язку) без обмеження їх кількості під контролем адміністрації, а також дозволяється користуватися глобальною мережею Інтернет, але оплата телефонних розмов і користування Інтернетом здійснюється тільки з особистих коштів засуджених;

7) нарешті визначено, що кореспонденція, яку засуджені направляють у тому числі і до суду, перегляду не підлягає (ч. 4 ст. 113 КВК України). Засуджені отримали також право передавати кореспонденцію захиснику у кримінальному провадженні, що здійснює свої повноваження відповідно до КПК України, безпосередньо під час побачення з ним (абз. 2 ч. 5 ст. 113 КВК України);

8) у ст. 142 КВК України встановлюється, що засудженим жінкам, які сумлінно ставляться до праці, у разі її наявності, і додержуються вимог режиму, вже дозволяється (а не «може бути дозволено») як раніше) проживання за межами виправної колонії на час звільнення від роботи у зв'язку з вагітністю і пологами, а також до досягнення дитиною трирічного віку. Вони можуть мати при собі мобільні телефони та аксесуари до них, без обмеження користуватися мобільним зв'язком за свій рахунок;

9) до прав неповнолітніх засуджених, передбачених ч. 1 ст. 143 КВК України, включено право безкоштовно одержувати середню освіту.

Такий захід стягнення як поміщення в дисциплінарний ізолятор з виведенням чи без виведення на навчання або роботу до неповнолітніх застосовується вже на строк не більше п'яти діб (абз. 7 ст. 145 КВК України).

Таким чином, засуджені до позбавлення волі дочекалися чергового розширення своїх прав. Але потрібен ще дієвий механізм їх реалізації, створити чи удосконалити який та забезпечити його виконання в установах виконання покарань повинна Державна пенітенціарна служба України.

Романов М. В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінології і кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ЩОДО ДЖЕРЕЛ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

Питання про джерела права є одними з центральних для будь-якої галузі права. Те, звідки відповідна галузь отримує свої правові норми та правила, визначає якою бути цієї галузі, яким чином вона буде впливати на суспільні відносини і яку силу будуть мати приписи такої галузі.

Стаття 2 КВК України встановлює, що кримінально-виконавче законодавство складається з кримінально-виконавчого кодексу, інших актів законодавства, а також чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Слід звернути увагу, що відповідно до положень ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права. Отже, цей закон пропонує безпосереднім джерелом права, в тому числі кримінально-виконавчого, оскільки закон винятків не містить, розглядати рішення Європейського суду з прав людини. І дійсно, рішення цього суду останнім часом стали потужним важелем змін кримінально-виконавчого законодавства та практики виконання обвинувальних вироків судів України.